

PISMO IZ FIRENC

SULTAN IN SVETI FRANČIŠEK

Firence, 4. oktober 2001

ORIANA,

z okna hiše, ki stoji nedaleč stran od tiste, v kateri si rojena tudi ti, opazujem strogo in elegantno valovanje cipres proti nebu in si zamišljam, da gledaš iz tvojih oken v New Yorku panoramo nebotičnikov, kjer sedaj manjkata Dvojčka. V misli se mi vrača neko popoldne pred davnimi, davnimi leti, ko sva šla skupaj na dolg sprehod po cestah teh naših hribov, posrebrenih z olivami. Jaz sem se, mladič, spogledoval s poklicem, v katerem si bila ti že velika in predlagala si, da bi si izmenjevala »Pisma iz dveh različnih svetov«: jaz iz Kitajske takoj po Mao Zedongu, kamor sem se selil, ti iz Amerike. Po moji krivdi tega nisva naredila. Vendar si v imenu tvoje takratne velikodušne ponudbe, in zagotovo ne zato, da bi te sedaj vpletal v dopisovanje, ki bi se mu oba rajši izognila, dovolim pisati. Resnično še nikoli poprej, pa čeprav živiva na istem planetu, nisem imel tako jasnega občutka, da sem v svetu, ki je popolnoma drugačen od tvojega.

Javno ti pišem tudi zato, da se ne bi tisti bralci – ki so morda, tako kakor jaz, ob tvojih domislicah ostali prestrašeni, skoraj tako, kot ob zrušenju Dvojčkov, – počutili preveč osamljeni. Tam je umiralo na tisoče ljudi, skupaj z njimi tudi naš občutek varnosti; v tvojih besedah se zdi, da je umrlo najboljše, kar premore človeška pamet, razum; najboljše, kar ima srce, sočutje.

Tvoj izbruh me je prizadel, ranil in mi obrnil misli h Karlu Kraussu. »Kdor ima kaj za povedati, naj stopi naprej in molči«, je napisal, obupan nad dejstvom, da se ljudem pred neizrekljivo grozoto prve svetovne vojne jezik ni bil ustavil. Nasprotno, razvezal se jim je, ustvarjajoč okoli sebe absurdno in zavajajoče čvekanje. Kraussu je molčati pomenilo ponovno zajeti sapo, poiskati prave besede, razmisliti, preden se izrazimo. Sam je uporabil to zavestno tišino zato, da je napisal *Zadnje dneve človeštva*, delo, ki se zdi vznemirjujoče aktualno.

Razmišljati to, kar misliš in o tem pisati, je tvoja pravica. Težava pa je v tem, da bo zahvaljujoč tvoji razvpitosti, tvoja briljantna lekcija nestrpnosti sedaj prišla tudi v šole in vplivala na mnoge mlade, kar mi ne da miru.

Trenutek, v katerem se nahajamo, je izjemno pomemben. Neizrekljiva grozodejstva so se že začela, vendar jih je še vedno mogoče zaustaviti tako, da iz tega trenutka naredimo veliko priložnost za ponovni razmislek. Ta trenutek je ogromnega pomena tudi zato, ker določene razvnete besede, ki jih izgovarjajo razvezani jeziki, služijo le prebujanju naših najnižjih nagonov – hujskanju psa sovraštva, ki spi v vsakem od nas – in spodbujanju tiste slepe strasti, zaradi katere si je moč zamišljati kakršno koli hudodelstvo in ki, tako nam kot tudi našim sovražnikom, dovoljuje samomorilska dejanja in ubijanje.

»Obvladati strasti se mi zdi veliko težje kot osvojiti svet s silo orožja. Pred seboj imam še težko pot,« je leta 1925 napisala tista čudovita Gandhijeva duša. In dodaja: »Dokler se ne bo človek po lastni volji postavil na zadnje mesto med vsemi bitji na Zemlji, zanj ne bo rešitve.«

In ti, Oriana, ki se postavljaš na prvo mesto te križarske vojne proti vsem tistim, ki niso kakor ti, ali pa so ti antipatični,

resnično verjameš, da nam lahko ponudiš rešitev? Rešitev ni v tvoji razvneti jezi, ne v natančno preračunani vojaški operaciji, poimenovani »Trajna svoboda« zato, da bi bila videti bolj sprejemljiva. Ali zares misliš, da je nasilje najboljši način za poraz nasilja? Odkar svet stoji še ni bilo vojne, ki bi ustavila vse druge vojne. In tudi ta jih ne bo.

To, kar se nam dogaja, je nekaj novega. Svet okoli nas se spreminja. Spremenimo torej naš način razmišljanja, naš način bivanja v svetu. To je velika priložnost. Ne izgubimo je: ponovno se o vsem skupaj pogovorimo, zamišljajmo si drugačno prihodnost od tiste, o kateri smo se slepili pred 11. septembrom in predvsem ne uklonimo se neizogibnosti česar koli, toliko manj neizogibnosti vojne kot orodja pravice ali zgolj maščevanja.

Vojne so vse po vrsti grozne. Take jih vedno bolj dela izpopolnjenost sodobnih tehnik uničevanja in ubijanja. Dobro razmislimo o tem: če smo se pripravljene boriti v sedanji vojni z vsakim orožjem, ki ga imamo na razpolago, vključno z atomskim, kot predlaga ameriški obrambni minister, moramo pričakovati, da bodo tudi naši sovražniki, kdorkoli že so, še bolj odločeni že vnaprej narediti enako, delovati brez pravil, brez spoštovanja kakršnihkoli načel. Če bomo na nasilje njihovega napada na Dvojčka odgovorili s še hujšim nasiljem – najprej v Afganistanu, potem v Iraku, potem kdo ve kje – bo temu našemu, gotovo sledilo njihovo, še bolj grozno, potem eno naše in tako naprej.

Zakaj se ne bi ustavili pred tem? Izgubili smo vsako merilo tega, kdo smo, občutek krhkosti in medsebojne prepletenosti sveta, v katerem živimo in se slepimo, da lahko uporabimo določen odmerek, četudi »inteligentnega« nasilja zato, da končamo strašno nasilje drugod. Zamenjajmo iluzijo in se, zgolj za začetek, vprašajmo, kdo od nas ima na voljo jedrsko, kemično in bakteriološko orožje – v glavnem Združene

države – in se lahko pred celotnim človeštvom slovesno obvezuje, da jih ne bo nikdar uporabil prvi, namesto da bi nas opozoril na njihovo grozečo razpoložljivost. To bi bil prvi korak v novi smeri. In ne samo, da bi tistemu, ki bi ga začel, dal moralno prednost – samo po sebi pomembno orožje za prihodnost – ampak bi na ta način lahko ustavil neizrekljivo grozoto, ki se je sprožila z verižno reakcijo maščevanja.

V teh dneh sem ponovno vzel v roke čudovito knjigo mojega starega prijatelja, ki je pred dvema letoma izšla v Nemčiji (škoda, da še ni prevedena v italijanščino). Knjiga ima naslov *Die Kunst, nicht regiert zu werden; ethische Politik von Sokrates bis Mozart* – »Umetnost ne biti nadvladan; etična politika od Sokrata do Mozarta«. Avtor je Ekkehart Krippendorff, ki je veliko let, preden se je vrnil na univerzo v Berlinu, poučeval v Bologni. Očarljiva Krippendorfferjeva teza je, da se politika, v svojem najbolj plemenitem vidiku, rodi iz preseganja maščevanja in da ima zahodna kultura svoje najgloblje korenine v določenih mitih, kot je legenda o Kajnu in legenda o Erinijah, ki so od nekdaj namenjeni temu, da spominjajo človeka na nujnost prekinitve grešnega kroga maščevanja, kar pomeni začetek civilizacije. Kajn ubije svojega brata, vendar Bog prepreči ljudem, da bi maščevali Abela in potem, ko zaznamuje Kajna – to znamenje je hkrati tudi zaščita – ga obsodi na izgon, kjer ta ustanovi prvo mesto.² Maščevanje ne pripada ljudem, ampak čaka Boga.

Po Krippendorffu je imelo gledališče, od Ajshila do Shakespeara, odločilno funkcijo pri oblikovanju zahodnega človeka, saj je s tem, ko je postavilo na oder vse protagoniste nekega konflikta, vsakega s svojim vidikom gledanja, svojimi razmišljanji in možnimi izbirami delovanja, omogočilo razmišljanje o smislu strasti in jalovosti nasilja, ki nikoli ne doseže svojega cilja.

Žal smo danes na odru sveta zahodnjaki edini protagonisti in edini gledalci, in tako na naših televizijah in v naših časopisih ne poslušamo drugega kot lastne razloge, ne čutimo druge bolečine, razen svoje. Svet drugih ljudi ni predstavljen nikoli.

Tebe, Oriana, kamikaze ne zanimajo. Mene pa zelo. Preživel sem dneve na Šri Lanki z nekaterimi mladeniči iz vrst Tamilskih tigrov, zaobljubljenih samomoru. Zanimajo me mladi palestinski pripadniki Hamása, ki se poženejo v zrak v izraelskih picerijah. Nekaj usmiljenja bi mogoče začutila tudi ti, če bi na japonskem otoku Kjušu obiskala Hiran, center, v katerem so se urile prve kamikaze, in bi prebrala besede, na trenutke poetične in zelo žalostne, napisane na skrivaj pred odhodom tistih, ki se jim je upiralo umreti za zastavo in za cesarja.«

Kamikaze me zanimajo zato, ker bi rad razumel, kaj jih dela tako naklonjene tako nenaravnemu dejanju kot je samomor in kaj bi jih lahko ustavilo. Tiste izmed nas, katerim so se otroci, k sreči, rodili in jim ni potreba pisati posmrtnih pisem, zelo skrbi, da bi jih videli goreti v plamenih te nove vrste nasilja, ki se širi in, katerega pokol v Dvojčkih bi bil lahko zgolj ena epizoda. Ne gre za opravičevanje ali za odpuščanje, ampak za razumevanje. Razumevanje zato, ker sem prepričan, da se problem terorizma ne bo razrešil z ubijanjem teroristov, ampak z odstranjevanjem vzrokov, zaradi katerih so postali teroristi.

Ničesar v človeški zgodovini ni, kar bi bilo lahko razložiti in med enim in drugim dejstvom le redko obstaja neposredna in jasna povezava. Vsak dogodek, tudi v naših življenjih, je posledica tisočih vzrokov, ki povzročijo, skupaj s to, še na tisoče drugih posledic. Napad na Dvojčka je eden takih dogodkov: rezultat mnogih in kompleksnih predhodnih dejanj. Gotovo

pa ni dejanje »verske vojne« islamskih skrajnežev, da bi osvojili naše duše, križarska vojna z nasprotne strani, kot jo imenuješ ti, Oriana. Tudi ni »napad na svobodo in na zahodno demokracijo«, kot bi hotela poenostavljena formula, ki jo sedaj uporabljajo politiki.

Stari akademik na univerzi v Berkeleyu, človek brez vsakega suma antiamerikanizma in levičarskih nagnjenj, poda popolnoma drugačno interpretacijo te zgodbe. »Samomorilski asasini 11. septembra niso napadli Amerike: napadli so ameriško zunanjo politiko«, piše Chalmers Johnson v oktobrski številki *The Nation*. Zanj, avtorja različnih knjig – v zadnji knjigi *Blowback*, »Protiudarec«, ki je izšla lani, je nekaj preroškega – govori ravno o neznanem »protiudarcu«, ki ga je moč pričakovati zaradi dejstva, da so Združene države, ne glede na konec hladne vojne in sesutje Sovjetske zveze, ohranile nedotaknjeno svojo imperialno mrežo s približno 800 vojaškimi bazami po svetu.

Z analizo, ki bi se v času hladne vojne lahko zdela proizvod dezinformacije v slogu KGB-ja, naredi Chalmers Johnson seznam vseh prevar, zarot, državnih udarov, preganjanj, naročenih umorov in posegov v korist diktatorskih podkupljivih režimov, kjer so bile Združene države odprto ali tajno vpletene v Latinski Ameriki, Afriki, Aziji in Srednjem Vzhodu, od konca druge svetovne vojne pa vse do danes.

»Protiudarec« napada na Dvojčke in na Pentagon je povezan s celo serijo dejstev te vrste, ki gredo od državnega udara proti Mosádeku leta 1953, ki ga je vzpodbudila CIA in, kateremu je sledila namestitev Šaha v Iranu, do Zalivske vojne, s posledično stalno prisotnostjo ameriških vojaških sil na arabskem polotoku, še posebej v Savdski Arabiji, kjer se nahajajo sveti muslimanski kraji. Po mnenju Johnsona bo ravno ta ameriška politika tista, ki je »veliko dobrih ljudi po

celem muslimanskem svetu prepričala, da so Združene države njihov neizprosni sovražnik«. Na ta način je moč razložiti silovit anti-amerikanizem, ki je prisoten povsod v muslimanskem svetu in danes preseneča celo Združene države same, vključno z njihovimi zavezniki.

Ne glede na bolj ali manj točno analizo Chalmersa Johnsona, je očitno, da je v temelju vseh sodobnih težav, ameriških ali naših, poleg palestinsko izraelskega vprašanja, obsesivna zaskrbljenost Zahoda z ohranjanjem naftne zaloge tega področja v »prijateljskih« rokah, katerih koli že. Tu je past. Sedaj je priložnost, da ji uidemo.

Zakaj ponovno ne razmislimo o naši gospodarski odvisnosti od nafte? Zakaj zares ne preučimo vse možne alternativne vire energije, kot bi lahko že vsaj zadnjih dvajset let?

Tako bi se izognili vpletenosti z režimi v Zalivu, nič manj represivnimi in sovražnimi od talibanskega; izognili bi se vedno bolj uničujočim »protiudarcem«, ki jih bodo sprožili nasprotniki teh režimov in bi lahko prav gotovo prispevali k ohranjanju večjega ekološkega ravnotežja na planetu. Ko bi le lahko rešili tudi Aljasko, ki se je ravno pred nekaj meseci, po naročilu predsednika Busha, čigar politične korenine – se ve – so med naftnimi mogotci, odprla za vrtnalne stroje.

Kar se tiče nafte, Oriana, sem prepričan, da si tudi ti opazila, kako maloštevilni, ob vsem tem kar se v teh dneh piše in govori o Afganistanu, opazijo, da je veliko zanimanje za to deželo povezano s tem, da predstavlja nujen prehod za katerokoli napeljavo, po kateri bi hoteli pripeljati ogromne količine zemeljskega plina in nafte iz osrednje Azije (ni odveč povedati, da iz tistih bivših sovjetskih republik, ki so sedaj nenadoma, vse po vrsti, zaveznice Združenih držav) proti Pakistanu, Indiji in od tam v dežele jugovzhodne Azije. Pri tem ne bi bilo treba prečkati Irana. Nihče se v

teh dneh ni spomnil, da sta bili še leta 1997 dve delegaciji »groznih« Talibanov sprejeti v Washingtonu (tudi na Ministrstvu za zunanje zadeve) zaradi pogovorov o teh zadevah in da se je veliko ameriško naftno podjetje, Unocal, z nič manj uglednim svetovalcem kot je Henry Kissinger, skupaj s Turkmenistanom lotilo izgradnje naftovoda preko Afganistana. Torej je možno, da izza pogovorov o nujnosti zaščite svobode in demokracije, skorajšnji napad na Afganistan skriva tudi druge, manj visoko zveneče, a ne tudi manj odločilne razloge.

Zato nekatere razumnike v tej isti Ameriki začenja skrbeti, da se bo mešanica interesov naftne industrije in interesov vojne industrije – ki je sedaj večinsko zastopana v sestavi vlade na oblasti v Washingtonu – morebiti končala v enosmerni ulici prihodnjih ameriških političnih izbir v svetu in da bo znotraj države, zaradi nujnih protiterorističnih razlogov, omejila veliko število pravic, zaradi katerih je Amerika tako posebna.

Dejstva, da je bil nek ameriški televizijski novinar oštet s prižnice Bele hiše zato, ker se je spraševal, ali pridevnik »strahopeten«, ki ga je uporabil Bush, res pritiče samomorilskim teroristom, kot tudi cenzura nekaterih programov in distanciranje od nekaterih časopisov, s katerimi je vlada sodelovala in jih kasneje označila za ne-pravoverne, očitno povečujejo zaskrbljenost.

Razdeljevanje sveta na – zdi se – »talibanski« način, na »tiste, ki so z nami in na tiste, ki so proti nam«, očitno ustvarja pogoje za vzdušje lova na čarovnice, ki je Ameriko doletelo že v petdesetih letih z makartizmom, ko so bili mnogi izobraženci, državni funkcionarji in akademiki po krivem obtoženi za komuniste ali njihove simpatizerje, preganjani, obsojeni in so v mnogih primerih ostali brez dela.

Tvoj napad, Oriana – s tvojim pljuvanjem vred – na gostobesedneže in izobražence, ki dvomijo, vodi v isto smer. Dvomiti je bistvena zmožnost mišljenja; dvom je temelj naše kulture. Odstraniti dvom iz naših glav je enako, kot vzeti zrak našim pljučem. Še zdaleč si ne domišljam, da imam jasne in natančne odgovore na svetovne probleme (zato nisem politik), ampak mislim, da zna biti koristno, če mi je dovoljeno dvomiti glede odgovorov drugih in mi je dovoljeno zastavljati iskrena vprašanja. V času vojne govoriti o miru ne sme biti zločin.

Na žalost se je tudi tukaj, pri nas, še posebej v »uradnem« svetu politike in vodilnih medijev, zgodilo brezupno zatekanje k pravovernosti. Kot da bi nas Amerika sama navdajala s strahom. Tako je moč na televiziji slišati izjavo kakega postkomunista, ki se uspešno vzpenja po strankarski lestvici, češ, vojak Ryan je pomemben simbol Amerike, ki nas je že dvakrat rešila. Mar ni bil tudi on na protestnih pohodih proti vojni v Vietnamu?

Za politike je sedaj – tega se zavedam – zelo težek trenutek. Razumem jih in še bolj razumem tesnobe nekoga, kot je naš predsednik vlade, ki je ubral pot oblasti kot bližnjico za reševanje manj pomembnih konfliktov v posvetnih interesih, in se je sedaj znašel v primežu neznanskega konflikta božanskih interesov, civilizacijske vojne, ki se bojuje v imenih Boga in Alaha. Ne. Ne zavidam jim, politikom.

Midva imava srečo, Oriana. O malo stvareh se morava odločati in, ker nisva sredi morskih valov, imava privilegij, da stojiva na obali in opazujeva tok. Vendar nama to nalaga tudi veliko odgovornost, kot je ta, nič kaj lahka, da iščeva resnico in se posvetiva predvsem »ustvarjanju taborov razumevanja, namesto vojnih taborov«, kot je napisal Edward Said, profesor palestinskega porekla, ki trenutno poučuje na kolumbijski

univerzi, v razpravi o vlogi izobražencev, ki je izšla ravno teden dni pred atentati v Ameriki.

Najin poklic je sestavljen tudi iz poenostavljanja tistega, kar je zapleteno. Ne sme pa se pretiravati, Oriana, in predstavljati Arafata kot kvintesenco dvojnosti in terorizma ali kazati na skupnosti priseljenih muslimanov pri nas kot na inkubatorje terorizma. Tvoje utemeljitve bodo sedaj uporabili v šolah proti tistim splošnim pozitivnim naukom iz knjige *Srce*, in ti res verjameš, da bodo Italijani jutrišnjega dne, vzgojeni v tej nestrpni naivnosti, boljši?

Ali ne bi bilo bolje, če bi se pri učni uri o religiji naučili tudi kaj je islam? Da bi pri književnosti brali tudi Rumija in Omarja Khajama, ki ga ti preziraš? Ali ne bi bilo bolje, če bi se nekateri učili tudi arabsko, ob vseh tistih, ki se že učijo angleščino in morda celo japonščino? Ali veš, da na zunanjem ministrstvu v tej naši državi, ki gleda proti Sredozemlju in muslimanskemu svetu, samo dva funkcionarja govorita arabsko? Eden od njiju je trenutno, kot se zna pri nas zgoditi, konzul v Adelaidi v Avstraliji.

Po glavi mi roji Toynebeejeva fraza: »Dela umetnikov in književnikov imajo daljše življenje od podvigov vojakov, državnikov in trgovcev. Pesniki in filozofi gredo bolj onstran kot zgodovinarji. Vendar svetniki in preroki veljajo več kot vsi drugi skupaj«.

Kje so danes svetniki in preroki? Resnično, potrebovali bi vsaj enega! Spet bi potrebovali kakšnega svetega Frančiška. Čeprav je živel v času križarskih vojn, se je zanimal za »druge«, za tiste, proti katerim so se borili križarji. Na vsak način je hotel priti do njih. Poskusil je prvič, a ladja, s katero je potoval, je potonila, on pa se je komajda rešil. Poskusil je drugič, a je zbolel preden je prispel na cilj in se obrnil nazaj. Končno je v času pete križarske vojne med obleganjem

Damiete v Egiptu, zagrenjen zaradi vedenja križarjev (»videl je zlo in greh«), pretresen zaradi pogleda na mrtve na bojnem polju, sveti Frančišek prestopil frontno črto. Bil je ujet, vklenjen in priveden pred sultana. Škoda, da CNN še ni obstajala – bilo je 1219 – ker bi si bilo danes izredno zanimivo ogledati posnetek tega srečanja. Brez dvoma je bilo zelo posebno, saj je sultan po pogovoru, ki se je verjetno nadaljeval pozno v noč, zjutraj dovolil, da se je sveti Frančišek živ in zdrav vrnil v tabor križarjev.

Zabava me misel, da sta eden drugemu povedala svojo razlago, da je sveti Frančišek govoril o Kristusu, da je sultan bral odlomke iz Korana in da sta se na koncu sporazumela glede sporočila, ki ga je sveti Frančišek ponavljal, koderkoli je hodil: »Ljubi svojega bližnjega kot sebe samega«. Zabava me tudi, če si predstavljam, da se je znal menih tako dobro nasmejati kot pridigati, da med njima ni prišlo do nasilja in sta se razšla dobre volje, vedoč, da kakor koli že, nista mogla ustaviti zgodovine.

Kaj pa danes? Ne ustaviti je, lahko pomeni končati jo. Se spomniš, Oriana, očeta Balduccija, ki je pridigal v Firencah, ko sva bila otroka? Namigujoč na grozote atomskega holokavsta, je zastavil lepo vprašanje: »Je sindrom konca sveta, alternativa med biti in ne biti, naredil človeka bolj človeškega?« Ogledujoč se naokoli se mi zdi, da bi odgovor moral biti »ne«. Vendar se upanju ne moremo odpovedati.

»Povejte mi, kaj sili človeka v vojno?« je spraševal Albert Einstein leta 1932 v nekem pismu Sigmunda Freuda. »Je mogoče usmeriti psihični razvoj človeka na tak način, da bi postal bolj odporen na psihozo sovraštva in uničenja?«

Freud si je vzel dva meseca za odgovor. Njegov zaključek je bil, da obstaja upanje: dva dejavnika – bolj civilizirano obnašanje in upravičen strah pred posledicami vojne v

prihodnosti – bi lahko vplivala na konec vojn ob naslednji priložnosti.

Smrt je ravno v pravem trenutku Freudu prihranila grozote druge svetovne vojne. Ni pa ji ušel Einstein, ki je postal vedno bolj prepričan v nujnost pacifizma. Leta 1955, malo pred smrtjo, je iz svoje hišice v Princetону v ZDA, kamor se je umaknil, človeštvu naslovil svoj zadnji apel za njegovo preživetje: »Zapomnite si, da ste ljudje in pozabite na vse ostalo.«

Da bi se branili, Oriana, ni nujno žaliti (mislim na tvoje brce in pljunke). Da bi se zaščitili, ni nujno ubijati. In tudi v tem primeru obstajajo upravičene izjeme. V *Džataki*, zgodbah o prejšnjih življenjih Bude, mi je bila zmeraj všeč tista, v kateri je celo on, srž nenasilja, v enem izmed svojih prejšnjih življenj nekoga ubil. Potoval je na ladji, skupaj s petsto drugimi ljudmi. Ker je že razvil moč previdnosti, je »videl«, da se je nekdo izmed potnikov, nek razbojnik, pripravljal, da bo ubil vse ostale in jih okradel, sam pa je to preprečil tako, da ga je vrgel v vodo. Razbojnik se je utopil in ostali so bili rešeni.

Biti proti smrtni kazni ne pomeni biti proti kazni nasploh in za svobodo vseh hudodelcev. Vendar je za pravično kazen potrebno spoštovanje določenih pravil, ki so sad civiliziranosti, potrebno je trdno prepričanje o vzrokih, potrebni so dokazi. Nacistični vodje so bili privedeni pred sodišče v Nürnbergu; japonski, odgovorni za vse strahote, ki so jih zagrešili v Aziji, so bili privedeni pred sodišče v Tokiu, preden so bili, tako eni kot drugi, po pravici obešeni. Dokazi proti vsakemu od njih so bili neizpodbitni. Kaj pa dokazi proti Osami bin Ladnu?

»Imamo vse dokaze proti Warrenu Andersonu, predsedniku Union Carbide. Pričakujemo, da nam ga boste izročili«, piše v teh dneh Američanom iz Indije, z očitnim provokativnim tonom, Arundhati Roy, avtorica knjige *Bog preprostih stvari*:

podobna tebi, Oriana, predmet slave in oporekanja, priljubljena in osovražena. Enako kakor ti, vedno pripravljena, da začne prepir, je Roy izkoristila svetovno razpravo o Osami bin Ladnu za zahtevo, da se pred indijsko sodišče privede ameriški predsednik Union Carbide, odgovoren za eksplozijo, ki je leta 1984 v kemični tovarni v Bhopalu, v Indiji, povzročila 16.000 mrtvih. Je terorist tudi on? Z vidika tistih, ki so mrtvi, morda res.

Terorist, katerega nam zdaj prikazujejo kot »sovražnika«, ki ga je potrebno ubiti, je savdski milijarder, ki iz nekega skrivališča v afganistanskih gorah ukaže napad na Dvojčka; je pilot-inženir, fanatični islamist, ki v imenu Alaha ubije sebe in tisoče nedolžnih; je palestinski deček, ki se s torbo, napolnjeno z dinamitom, razstreli sredi množice.

Vendar moramo sprejeti tudi to, da je za nekoga drugega »terorist« lahko poslovnež, ki pride v revno deželo tretjega sveta, ne z bombo, ampak z načrti za gradnjo kemične tovarne, ki je zaradi tveganosti eksplozije in onesnaževanja ne bi nikoli mogel postaviti v kakšni bogati državi »prvega« sveta. Kaj pa nuklearka, zaradi katere ljudje, ki živijo v okolici, zbolijo za rakom? In jez, ki razseli na desetine tisoče družin? Ali preprosto gradnja mnogih majhnih industrij, ki betonirajo stoletna riževa polja in spremenijo tisoče kmetov v delavce za izdelavo gimnastičnih copat ali tranzistorjev, vse do dneva, ko se bolj spleča prenesti njigovo delo drugam in zato tovarne zaprejo, delavci ostanejo brez dela in ker ni več polj, na katerih bi gojili riž, ljudje umirajo od lakote?

To ni relativizem. Rad bi samo povedal, da se lahko terorizem, kot način uporabe nasilja, izrazi v različnih oblikah, včasih celo gospodarskih in da bo težko priti do skupne definicije sovražnika, ki ga je potrebno izkoreniniti.

Zahodne vlade so danes skupaj ob strani Združenih držav; trdijo, da natančno vedo, kdo so teroristi in kako se boriti proti

njim. Veliko manj prepričani pa se zdijo prebivalci različnih držav. Za sedaj v Evropi še ni bilo množičnih demonstracij za mir, vendar je občutek stiske razširjen, tako kot je razširjena zmeda glede tega, kaj naj se zahteva namesto vojne. »Dajte nam kaj bolj prijaznega od kapitalizma«, je pisalo na plakatu demonstranta v Nemčiji. »Pravičen svet se še ni rodil«³, je pisalo na velikem transparentu, ki ga je nosilo nekaj mladih, ki so pred dnevi korakali v Bologni. Saj. »Bolj pravičen« svet je morda tisti, ki bi ga, še posebej zdaj, lahko zahtevali vsi mi. Svet, v katerem tisti, ki ima veliko, skrbi za tistega, ki nima nič; svet, ki se drži zakonskih principov in je navdihnjen z malo več moralnosti.

Obširno zavezništvo, ki ga postavlja pokonci Washington, pri tem postavlja na glavo stare dogovore in ponovno zblizuje dežele in osebnosti, ki jih je pred tem zavrzel, samo zato, ker se mu to zdaj splača, je le n-ti primer političnega cinizma, ki dandanes vzdržuje terorizem na določenih področjih sveta in jemlje pogum mnogim dobrim ljudem v naših deželah.

Združene države so zato, da bi dosegle čim večje možno kritje in dale vojni proti terorizmu mednarodno zakonsko potrditev, vpletle Združene narode, in vendar ostajajo prav ZDA tista država, ki z največjo težavo plačuje svoj delež stekleni palači, so država, ki še vedno ni ratificirala ne ustanovne listine Mednarodnega sodišča, ne pogodbe o opustitvi protičloveških min, ne Kjotskega sporazuma o klimatskih spremembah.

Nacionalni ameriški interesi prevladujejo nad katerim koli drugim načelom. Zato sedaj Washington ponovno odkriva koristnost Pakistana, od katerega se je najprej, zaradi njegovega vojaškega režima, oddaljil in ga kaznoval z gospodarskimi sankcijami zaradi njegovih jedrskih poskusov; zato bo CIA kaj kmalu znova pooblaščen, da najame mafijce in

gangsterje, ki jim bo tu in tam po svetu zaupala »umazano delo« likvidacije oseb, katere je uvrstila na črno listo.

In vendar se bo morala nekega dne politika ponovno združiti z etiko, če bomo hoteli živeti v boljšem svetu: v Aziji, Afriki, v Timbuktuju in v Firencah.

Ko ravno govorim o tem, Oriana. Tudi meni je, vsakič ko se, tako kot sedaj, sprehodim po tem mestu, hudo in me razžalosti. Vse se je spremenilo, vse je postalo vulgarno. Pa krivda ni na strani islama ali priseljencev. Niso oni tisti, ki so iz Firenc naredili kramarsko mesto, ki se prostituira turizmu! Zgodilo se je vsepovsod. Firenze so bile lepe, ko so bile manjše in bolj revne. Sedaj so ogabne, pa ne zato, ker se muslimani zadržujejo na trgu pred stolnico, ker se Filipinci ob četrtkih zbirajo na trgu Svete Marije Blagovestne in Albanci vsakodnevno okoli postaje. Tako je zato, ker so tudi Firenze »globalizirane«, ker niso vzdržale navala te sile, ki se je, do včeraj, zdela nezadržna: sile trga.

V teku dveh let so iz čudovite ulice v centru, ulice Tornabuoni, kamor sem od malih nog rad hodil na sprehod, izginile zgodovinska knjigarna, star bar, tradicionalna lekarna in glasbena trgovina. Da so naredile prostor čemu? Mnogim modnim trgovinam. Verjemi mi, tudi jaz se tam ne najdem več.

Zato sem se tudi jaz umaknil v neko vrsto bajte v indijski Himalaji, nasproti najbolj božanskih gorà na svetu. Ure in ure prebijem sam in jih opazujem, veličastne in nepremične, simbole največje stabilnosti, ki so navkljub temu, z minevanjem ur, vedno drugačne in spremenljive. Narava je velika učiteljica, Oriana, in tu in tam se je treba iti spet k njej po novo lekcijo. Vrni se k njej tudi ti. Zaprta v zabojniku stanovanja, znotraj zabojnika nebotičnika, pred katerim so drugi nebotičniki, polni ljudi, zaprtih v škatlah, se boš na koncu resnično počutila sámo;

svoj obstoj boš čutila kot naključje in ne kot del raznovrstne celote, veliko večje od vseh stolpov, ki jih imaš pred seboj in od tistih, ki jih ni več. Poglej bilko neke rastline in se počuti kot ona. Tudi jeza te bo minila.

Pozdravljam te, Oriana in ti iz vsega srca želim, da bi našla mir. Kajti če ta ni znotraj nas, ga ne bo nikdar niti nikjer drugje.